

κάθε χλευαστικό σαρκασμό. Ὁ Πλάτων ἔγκωμιάζει τὸ πραγματικὸ γεγονός δτι ἡ Ἀθήνα ἐπολέμησε ἐναντίον τῆς Σπάρτης γιὰ τὴ λευτεριὰ τῶν μικρῶν Ἐλληνικῶν πόλεων, ἀλλ᾽ ἔκφραζε καθαρὰ τὴ σκέψη του, δτι οἱ ἀπελευθερωτικοὶ αὐτοὶ ἀγῶνες της δὲν ἔπειπε νὰ φτάσουν ὡς τὸ σημεῖο ν' ἀπελευθερώσουν καὶ τὸ βασιληᾶ τῆς Περσίας. Ἡ δόξα τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου δὲ χάνει τίποτα, ἀν ἔπεισαν ὡς θύματα μιᾶς σφαλερῆς πολιτικῆς, καὶ μὲν ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τὸ σκοπὸ τοῦ λόγου αὐτοῦ δὲν μποροῦσε ν' ἀποσιωπήσῃ τελείως τὸ πολιτικὸ ἔκεινο σφάλμα, ὡς τόσο ὁ τρόπος ποὺ μὲν αὐτὸν χειρίζεται τὸ ζήτημα αὐτὸ στὸ λόγο του ἥταν ὁ ἥπιωτατος ποὺ ἔταιριαζε σ' ἐναν ἔπιτάφιο πανηγυρικὸ λόγο. Γιατὶ τὸ πραγματικὸ ἴστορικὸ πολιτικὸ γεγονός, ποὺ δίνει στὸν Πλάτωνα τὴ δύναμη γὰ ἀπευθυνθῆ μὲν ἐναν τέτοιο λόγῳ στὸ Ἀθηναϊκὸ Κοινό, εἶναι ἡ ἔνδοξη ἐμνικώτατη στάση ποὺ ἔδειξε ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία στὴ στιγμὴ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀνταλκίδα. Ὁχι μόνο ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ κι ἀυτὲς ἀκόμα οἱ Ἐλληνικὲς πόλεις ποὺ εἶχαν συμμαχία μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἔκλεισαν μὲ τὴν Περσία τὴν αἰσχρὴ ἔκεινη εἰρήνη τοῦ Πέρση βασιληᾶ καὶ παράδωσαν τὶς Ἐλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας στοὺς Πέρσες γιὰ τὸ χυδαῖο χρῆμα. Μονάχα ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἀρνήθηκε νὰ πάρῃ μέρος στὸ ἔγκλημα αὐτὸ ἐναντίον τοῦ Ἐλληνικοῦ Ἐθνους. Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο σημεῖο ὃπου ἀποκορυφώνεται ὁ λόγος. Τώρα ὁ Πλάτων ἔχει τὸ δικαίωμα νᾶναι περήφανος ὅχι μόνο γιὰ τὴν Αἰωνία Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πατρίδα του τοῦ παρόντος, καὶ μὲ τὴν περηφάνεια αὐτὴ ἔγκωμιάζει καὶ στὸ μέρος αὐτὸ τοῦ λόγου του τὴ φυλετικὴ ἀγνότητα τῆς Ἀττικῆς συνδέοντάς την μὲ τὸ μῆνο τοῦ αὐτοχθονισμοῦ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς ποὺ ἀναπτύσσει στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου του (Κεφ. 17).

Ἡ παραίνεση τοῦ τέλους τοῦ λόγου πρὸς τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς γονεῖς τῶν νεκρῶν εἶναι στὴ λιτή της μεγαλοπρεποσύνη καὶ τὴ βαθειὰ ἐσωτερικότητά της τρανὴ ἀπόδειξη, πὼς ὁ Πλάτων δὲν ἥρθε γιὰ νὰ καταλύσῃ τὸ ἀρχαϊκὸ Ἐλληνικὸ ἥθος, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ ἔανανιώσῃ, τὸ ἔξαγγίσῃ καὶ τὸ τελειοποιήσῃ. Τὸ γεγονός δτι ἡ πνευματικὴ αὐτὴ θροφὴ δὲν εὔχαριστεῖ καθόλου τοὺς ἀναγνῶστες τῆς ἐποχῆς μας μὲ τὰ κριτικὰ καὶ φιλολογικὰ γοῦστά τους μᾶς κάνει τὸ εὔρημα τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀκόμα πολυτιμώτερο, γιατὶ ὅτι ἔκφραζουν τὰ Ἀττικὰ μνημεῖα καὶ οἱ λόγοι τοῦ Θουκυδίδη, ἐνῷ χάνεται μέσα στὸ σάλο καὶ τὴν ταραχὴ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν καταστρεφτικῶν κοιμιατικῶν ἀγώνων, βρίσκει ἐδῶ τὴν καθαρὴ γρανιτένια του μορφή.

Ἄν μπορῇ κάτι νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἔξηγήσῃ τὸ γεγονός δτι στοὺς τελευταίους αἰῶνες δὲν κατωρθώθηκε νὰ κατανοηθῇ ὁ ὑψηλὸς καὶ μεγαλόπρεπος (*erhabene*) αὐτὸς λόγος του Πλάτωνος, αὐτὸ εἶναι ὁ σχεδὸν εἰρωνικὸς διάλογος ποὺ τὸν πλαισιώνει. Ἡ αὐτοειρωνία αὐτὴ τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνος στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαφωτιστῇ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔγκωμιαστικοῦ τῶν νεκρῶν τῶν πολέμων λόγου, ἀλλὰ φανερώνει τὸν ἔχωριστὸ σκοπὸ ποὺ ἔπιδιώκει ὁ Πλάτων στὸ παρὸν καὶ ποὺ τόνε συνδέει μὲ τὴν εἰρωνία αὐτῇ. Ἐὰν ὁ ἀναχρονισμός, δτι ὁ Σωκράτης, αὐτὸς ὁ

καταφρονητής τῶν ὅητόρων, δέκα τρία χρόνια ὥστερον ἀπὸ τὸ θάνατό του ἀπαγγέλλει ἔνα ὅητορικὸ λόγο μπροστὰ στὸ Ἀθηναϊκὸ Κοινό, ἐμφανίζεται τόσο χτυπητὰ καὶ χοντροκομμένα, ἵνα μοναδικὴ σωστὴ ἐξήγηση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἔγκειται στὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσπαθοῦμε νὰ βλέπουμε τὸ Σωκράτη χωριστὸ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, γιατὶ ὁ Σωκράτης ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ μέσα στὸν Πλάτωνα καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, καὶ στὸ ὅτι μὲ τὸ λόγο αὐτὸ ταυτόχρονα διακηρύσσεται, ὅτι ὁ Σωκράτης—Πλάτων αὐτὸς θέλει νῦν ἀνακατευθῆ καὶ νὰ δράσῃ δημιουργικὰ στὴν Ἱστορία τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Ἐν ὁ «Κρίτων» προμηνύει ἕδη τὸ χωρισμὸ τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀψυχούς μαθητὲς τοῦ Σωκράτη, ὡς τόσο ὁ Πλάτων ἔβρισκε τώρα ἀναγκαῖο νὰ ἐξουδετερώσῃ μὲ τὰ ὑπερβολικὰ καὶ παρατονισμένα ἀστεῖα τοῦ σχεδὸν ἔυλοκοπημένου Σωκράτη καὶ τοὺς καλοπροαιρετούς Σωκρατικούς, ποὺ ὅπως ὁ Αἰσχίνης ἔμεταλλευόσαν φιλολογικὰ τὴν προσωπικότητά του καὶ τὸν παρουσίαζαν κἄπως ὡς μαθητὴ τῆς Ἀσπασίας. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἔφευγῃ, πὼς ὁ Πλάτων ἔχει πάντα στὸ νοῦ του νὰ ἴδρυσῃ τὴν Ἀκαδημία. Τὸ γεγονός ὅτι παρουσιάζει τὸ Μενέξενο ὡς ἔνα ἴδεώδη Ἀκαδημαϊκὸ φανερώνει καθαρὰ τὸ σκοπό του αὐτό. Ὁ Μενέξενος θέλει νὰ γίνῃ πολιτικός, ἀλλὰ μονάχα ἀν, ποὺν ἀφοσιωθῆ στὴν πολιτική, τὸν κρίνῃ ὡς ὕριμο καὶ ἵκανὸ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸς ὁ Σωκράτης—Πλάτων. Ἐπειδὴ ἡ παιδεία τῶν νέων ποὺ ἀφιερωνόσαν στὴν πολιτικὴ ἦταν κυρίως στὰ χέρια τῶν σοφιστικῶν ὅητόρων, ἔπρεπε ὁ Πλάτων ποὺν ἀπὸ ὅλα νὰ καθορίσῃ τὴν στάση του ἀπέναντί τους καὶ νὰ τονίσῃ τὴν ἀντίθεσή του πρὸς αὐτούς. Τὸ μέσο γιὰ νὺ πετύχῃ τὸ σκοπὸ αὐτὸς εἶναι γνήσια Πλατωνικό, ὅπως εἶχε δεῖξει ἕδη ὁ «Πρωταγόρας», ὁ ἀγώνας. Ὁ Πλάτων θὰ δεῖξῃ, πὼς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ὅμιτορες ἀκόμα καὶ στὴν ὅητορικὴ τέχνη, ἀλλὰ πρέπει στὸ προοίμιο τοῦ λόγου του νὺ δεῖξῃ μὲ τὴν εἰρωνία του, ὅτι ἡ ἐπίδραση καὶ τῶν καλύτερων λόγων τῶν σοφιστῶν ὅητόρων δὲν κρατάει περισσότερο ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες, πὼς καταφρονεῖ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ὅητορική. Καὶ ἀκριβῶς ἕδω ἔγκειται ἡ χοντρὴ παρανόηση ὅλης τῆς Πλατωνικῆς εἰρωνίας, νὰ πιστεύεται, πὼς ὁ Πλάτων θέλει νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὸ «χλευασμό». Πῶς εἶναι δυνατὸς ὁ δημιουργικὸς ἀνθρωπὸς νὰ θεωριέται ἀξιος γιὰ τὴν ἀνοησία, μὲ τὴν ἀπαγγελία μακρῶν λόγων νὰ μὴ θέλῃ τίποτ᾽ ἄλλο παρὰ νὰ μιμῆται τοὺς κακοὺς καὶ ἀνάξιους ἀντιπάλους του καὶ νὰ φανερώνεται χειρότερος καὶ πιὸ διεφθαρμένος ἀπὸ αὐτούς! Ἐὰν ὁ Πλάτων κατεβῇ μιὰ φορὰ στὸ ἐπίπεδο τῶν ἀντιπάλων του, θὰ δώσῃ καὶ στὸ ἐπίπεδο αὐτὸς τὸ ὄρατο παράδειγμα. Ὁ πανηγυρικὸς του δὲ θὰ ξῆσῃ μονάχα τρεῖς ἡμέρες, ἀλλὰ χιλιάδες χρόνια. Κι ἀν ὁ Πλάτων τονίζῃ, πὼς εἶναι εὔκολο, ὅταν ἔγκωμιάζῃ κανεὶς τοὺς Ἀθηναίους, νὰ κερδίσῃ τὰ χειροκροτήματά τους, εἶναι ὅμως δύσκολο μὲ τὸν τρόπο αὐτὸς νὰ πείσῃ τοὺς ἔχθρούς τους, αὐτὸ σημαίνει, πὼς ἐλπίζει, κι ἀν ἀκόμα τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔξυψωνῃ στὴν περίσταση αὐτὴ τὴν δόξα τῆς Ἀθήνας, νὰ πείσῃ ὡς τόσο μὲ τὸν τρόπο αὐτὸς τοὺς Σπαρτιάτες, γιατὶ ἡ δόξα τῆς Ἀθήνας εἶναι ὁ ἔθνικὸς ἀμιλός της, καὶ ὁ λόγος τοῦ Πλάτωνος ἔχει αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σκοπό, νὰ πείσῃ ἐπίσης καὶ τοὺς Σπαρτιάτες, ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα γὰρ ἔχθρεύεται τὶς ἄλλες Ἑλληνικὲς πολιτεῖες, ἀλλ᾽ ὅτι πρέπει συμμαχῶντας μὲ

τὴν Ἀθήνα νὰ γίνη πρόμαχος τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους ἑναντίον τῶν βαρβάρων (Κεφ. 3).

Ἄλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο δὲ Πλάτων θέλει νὰ ἀναμιχτῇ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας, αὐτὸ τὸ διαφωτίζουν οἱ λόγοι του γιὰ τὴν Ἀθηναϊκὴ πολιτεία ὡς Ἀριστοκρατία. Ὅταν δὲ Πλάτων χαραχτηρίζει ὡς τὸ ἴδαικὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος τὴν ἀνάθεση ἀπὸ τὸ Λαὸ τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια τῶν ἀρίστων καὶ τῶν πιὸ σοφῶν, κανένας Ἀθηναῖος δὲν μποροῦσε ν' ἀμφιβάλλῃ γιὰ τὸ δτὶ ἥθελε νὰ φέρῃ στὸ νοῦ ὅλων, πὼς αὐτὸς δὲ ίδιος, δὲ οὐδονόμος τοῦ Σωκράτη, ἥταν δὲ ἄξιος καὶ κατάλληλος πολιτικὸς γιὰ ν' ἀναλάβῃ τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας (κεφ. 8). Ὁ Πλάτων συνεπῶς ἔκφραζει ἀρκετὰ ἔαστερα, δτὶ δὲ θέλει νὰ πολιτευθῇ γιὰ ν' ἀλλάξῃ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ἀλλ' δτὶ δὲ Λαὸς πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ ἐναν πολιτικὸ ἀρχηγό, ὅπως ἀκολουθοῦσε ἄλλοτε τὸν Περικλῆ. Μποροῦμε μάλιστα νὰ εἰποῦμε, πὼς οἱ Πλάτων ἔκθετει ἐδῶ τὸ πολιτικό του πρόγραμμα καὶ τὴν πολιτικὴ ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ, ἀν οἱ Ἀθηναῖοι θελήσουν νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν ἐξουσία τῆς πατρίδας του : Ὁργάνωση τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας κάτω ἀπὸ τὴν ίδεα τῆς ἀληθινῆς πατρίδας, τοῦ Ἐθνους, συμφιλίωση μὲ τὴ Σπάρτη, ἐὰν δεχτῇ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τῆς τῆς ὑποδούλωσης τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ συμμαχήσῃ μὲ τοὺς Ἀθηναίους μὲ τὸν κοινὸ ἐθνικὸ σκοπὸ νὰ πολεμήσουν ὅλοι ἐνωμένοι ἑναντίον τῶν βαρβάρων, ἐλευθερο πολίτευμα γιὰ τὴν Ἀθηναϊκὴ πολιτεία, ἀλλ' ἀναγνώριση ἐνὸς πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ, παιδεία σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ πολεμικὸ καὶ ἥρωϊκὸ ἥθος, ξερρίζωμα τῶν κομματικῶν παθῶν.

Οτι δὲ ἐλευθερία καὶ δὲ ἐθνικὴ ἐνότητα ταυτίζονται καὶ ἀποτελοῦν ἐναν κόσμο, εἶναι δὲ νέα πολιτικὴ ἴδεολογία. Γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἐνότητας ἐγκωμιάζει δὲ Πλάτων τόσο φλογερὰ τὴ γενικὴ ἀμνηστεία ποὺ ἔδωσαν οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Ἀθήνας στὰ 403. Στὸ ἀληθινὰ εἶναι ἀρχοντικὴ δὲ στάσι τοῦ Πλάτωνος, δτὰν θέλῃ στὸ ἐγκώμιό του τῆς ἀμνηστείας αὐτῆς νὰ μνημονεύσῃ καὶ τοὺς 30 τυράννους, ποὺ ὡς τόσο καταδικάζει ἀπόλυτα τὴν τρομοκρατία τους. Ἀνάμεσα στοὺς 30 τυράννους, ποὺ θέλει νὰ ἔξιλεώσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴ μνήμη τους μὲ τόσο ἀσύγκριτα δραίους λόγους, εἶναι καὶ οἱ θεῖοι του Χαρμίδης καὶ Κριτίας. Πόσο εὔκολα δὲ μποροῦσε νὰ γίνη δὲ ἀγαπημένος τοῦ Λαοῦ, ἐὰν ἀσεβοῦσε πρὸς τὴ μνήμη τους, ἀλλὰ δὲ θέλει νὰ ἀπαρνηθῇ τὸ συγγενικὸ δεσμό του μὲ τὶς ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσία, ἐὰν πρόκηται νὰ τοῦ ζητήσουν ν' ἀπαρνηθῇ τὸ ἀριστοκρατικὸ του αἷμα (κεφ. 14). Χωρὶς καμιαὶ ἀμφιβολία οἱ Ἀθηναῖοι ἔνοιωσαν τὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ Πλατωνικοῦ πανηγυρικοῦ. Ὁ Πλάτων κατώρθωσε πράγματι ὕστερο ἀπὸ τὴ διάστασή του μὲ τὴν πατρίδα του μὲ τὸ «Γοργία» νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ τὸ Ἐθνος εἶναι τώρα στὰ μάτια του ψηλότερα ἀπὸ τὴν πατρικὴ του πολιτεία. Ἡ προσφορά του, ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσία τῆς πατρίδας του, δὲ σημαίνει καμιαὶ ἀπάρνηση τῶν ἴδεῶν του καὶ κανένα συμβιβασμό, γιατί, ἀν δὲν τοῦ ἀνατεθῇ ὅλη δὲ εὐθύνη γιὰ τὴ διακυβέρνηση τῆς πολιτείας καὶ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν νέων, δὲ σκέφτεται νὰ πάρῃ μέρος σὲ καμιαὶ ἀλλη κυβέρνηση. Μονάχα μιὰ καὶ μονα-

δική φορά μπορεῖ διΠλάτων νὰ κάμη μιὰ τέτοια προσφορά, ξέπειτα ότι περιμένη μέσα σὲ ἀπόλυτη σιγή νὰ ἰδῃ, ὅτι ἡ πατρίδα του ότι μελήσῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, καὶ δις τὴν στιγμὴν αὐτὴ δὲ οὐ^τ ἀναμιχτῇ σὲ καμμιὰ πολιτικὴ κίνηση καὶ δὲ ότι πάρη μέρος οὔτε καὶ στὴν δλιγαρχικὴ ἀντιπολίτευση, ὅλλα ότι ἔργαστη στὴν Ἀκαδημία του καὶ ότι δημιουργήσῃ μεωρητικὰ ἔργα γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΣΩΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΟΥ

Στὸν πανηγυρικὸν αὐτὸν ἐπιτάφιο λόγο αἰστανόμαστε τὴν εὐτυχία τοῦ Πλάτωνος, γιατὶ ἐπὶ τέλους μπορεῖ μιὰ φορὰ ν^τ ἀγκαλιάσῃ μὲ δλη τὴν καρδιὰ του τὴν πατρίδα του. Ἐκεῖνο ποὺ στὸν «Κρίτωνα» ἐπρεπε νὰ καταχτήσῃ μὲ σκληρὸν ἀγώνα τώρα ἥταν σὲ ὁραία ἀρμονία μὲ τὴν ἐθνικὴ στάση τῆς πατρίδας του στὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀνταλκίδα. Ἡ Ἀθήνα τῶν κατοπινῶν αἰώνων τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου εἶχε τὴν δύναμη νὰ νοιώθῃ τὸ ἀληθινὸν νόημα καὶ νὰ ἐκτιμάῃ τὴν ἀξία τοῦ Πλατωνικοῦ λόγου καὶ στὰ χρόνια ἀκόμα τοῦ Κικέρωνα ἀπαγγελλόταν δι «Μενέξενος» κάθιτε χρόνο στὴν τελετὴ τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας πρὸς τιμὴ τῶν νεκρῶν τῶν πολέμων της. Καὶ ὅτι οἱ νεώτεροι κριτικοὶ πιστεύουν, πὼς αὐτὸν ἥταν δυνατὸ μόνο καὶ μόνο γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχαν ἀρκετὴ νοημοσύνη γιὰ νὰ καταλάβουν τὴν εἰρωνία ποὺ κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ ἡ ἐπιστήμη μας στὸ λόγο αὐτὸν τοῦ Πλάτωνος, πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ νοιώσῃ κανεὶς τὸ μέγεθος τῆς πνευματικῆς αὐτῆς τύφλωσης τῶν κριτικῶν μας.

Ἄλλος δι «Ἀθηναϊκὸς Κόσμος τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶχε τὴν δύναμη ν^τ ἀκολουθήσῃ τὸν πνευματικὸν αὐτὸν λόγο τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ ἥγετη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἔχαραζε τὸν πνευματικὸν δρόμο του, καὶ νὰ αναγεννηθῇ ἐσωτερικά. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς ἥταν ὅτι δι Πλάτων δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιρρεάσῃ δημιουργικὴ τὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ τῆς πατρίδας του, ἀλλού ἐδημιούργησε ἀθάνατα πνευματικὰ ἀριστουργήματα καὶ καλλιτεχνήματα καὶ ἀφωσιώθηκε στὴν Ἀκαδημία του. Ἡ προσωπικὴ πολιτικὴ σχέση του μὲ τὴν Ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐτελείωσε μὲ τὸ «Μενέξενο». Ἡ «Ἀπολογία» πρέπει νὰ γράφτηκε λίγο ὕστερο ἀπὸ τὰ 30 χρόνια τοῦ Πλάτωνος, δι «Μενέξενος» στὰ 42 του χρόνια, καὶ ὅταν ὕστερο ἀπὸ τὰ 55 χρόνια του δι Πλάτων ἔδωσε στὸν Ἑλληνικὸ Κόσμο τὴν «Πολιτεία» του, ποὺ στὸ βάθος της κλείνει ἀκόμα τὴν ἴδεα τῆς παληῆς Ἀθήνας, ὅτι καὶ μὲ τὰ χαραχτηριστικὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Σπάρτης, διακήρυξε σ^τ αὐτὴ ἀκόμα τὴν πεποίθησή του, πὼς δι μεγάλος φιλόσοφος φτάνει στὸ ἀπόγειο τῆς δημιουργικῆς ἐξέλιξης καὶ ἀνάπτυξής του μονάχα ὅταν κατορθώνῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν δική του πολιτεία, τὴν πολιτεία τῆς «Ἴδεας». Είναι ὅμως πολὺ δύσκολο ν^τ ἀποφανθοῦμε, ὅτι μὲ τοὺς λόγους του αὐτοὺς ἐκφράζει ἀκόμα τὴν τελευταία ἐλπίδα του γιὰ τὴν ἀνάληψη ἀπὸ μέρους του τῆς ἐξουσίας στὴν πατρίδα του ἢ τὴν ἀπάργησή του καὶ τὴν ἐγκατάλειψη μιᾶς τέτοιας ἴδεας . . . Στὸ Φαιδρό, ποὺ γράφτηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ 60 χρόνια τοῦ Πλάτωνος, ἐκφράζεται καθαρὰ ἐγκατάλειψη τῆς ἴδεας αὐτῆς. Ο Πλάτων ἔχει τώρα στὸ νοῦ του καὶ θέλει

νὰ δράσῃ πνευματικὰ ἀκόμα μὲ τὴν Ἀκαδημία του, καλὰ - καλὰ δὲ θέλει πιὰ νὰ γράψῃ οὕτε καὶ ἔργα γιὰ τὸ μέλλον.

Ἡ παραίτησί του δῆμος ἀπὸ κάθε πολιτικὴ δράση ἀφορᾶ μόνο τὴν Ἀθήνα τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς της, γιατὶ στὴ Σικελία, τὴ Μακεδονία (,), τὴ Μ. Ἀσία ὁ Πλάτων ἐξακολουθεῖ νὰ ἀσκῇ τὴν ἐπίδρασή του μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ πετύχῃ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῶν πολεμικῶν ἀκριτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Στὸν «Πολιτικὸ» δίνει τὴν εἰκόνα τοῦ διχτάτορα μὲ τὴν ἀπόλυτη ἔξουσία ποὺ δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὸ νόμο, γιατὶ πρέπει πρῶτα νὰ δημιουργήσῃ τὸ νέο νόμο. Αὐτὸ δὲ σημαίνει, πὼς ζητάει νὰ πάρῃ τύραννος τὴν θέση τῶν νομίμων ἀρχόντων τῆς Πολιτείας, ἀλλ᾽ ἀκαφέρεται στὸ Δίωνα τῆς Σικελίας, ποὺ ὀφείλει νὰ καταλύσῃ τὴν τυραννία τῶν Συρακουσῶν καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πολιτεία τῶν νόμων. Ἀπέναντι τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ὁ Πλάτων παίρνει τώρα τὴ στάση τῆς σταθερῆς πίστης στὴν ἴδεολογία τοῦ «Κρίτωνος». Ἀντίθεση πρὸς κάμε ἴδεα ἐνίσχυσης ἀντίθετων πρὸς τοὺς νόμους τάσεων, τὸ ἴδινο δῆμος τῆς Ἱερῆς ὑπόσχεσης, ποὺ τόνε συγκλόνιζε στὰ νειᾶτά του μὲ ὅλοχαρες ἐλπίδες, ἥχει τώρα στὰ γεράματά του, ὕστερο ἀπὸ τὴν τελεία ἀπογοήτευση του, τραγικὰ μέσο στὰ βάθη τῆς ψυχῆς του. Μιλάει μὲ λόγια σὰν κι ἐκεῖνα τοῦ «Κρίτωνος», ὅταν ὕστερο ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Δίωνος ἐκθέτει στοὺς Συρακοσίους, γιατὶ δὲν ἀνώρθωσε τὴν Ἀθήνα σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας του¹. Ἐξηγεῖ, ὅτι ὅπως τοὺς γονεῖς του ἔτσι καὶ τὴν πατρίδα του δὲν ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειριστῇ μὲ βίᾳ, ἀλλ᾽ ὅτι τοῦ ἦταν τελείως ἀδύνατο νὰ μιλάῃ μάταια καὶ ἀσκοπα. Ἀλλὰ μὲ πόση πίκρα ὥχοῦν οἱ λόγοι του, ὅταν τούτη τὴ φορὰ προσθέτῃ, πὼς δὲ θὰ κολάκευε τὴν πατρίδα του καὶ δὲ θὰ γινόταν δοῦλός της γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐπιθυμίες ἀντίθετες πρὸς τὸ χαραχτήρα του καὶ τὸ προσωπικὸ ἔγώ του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τελευταῖοι πικροὶ λόγοι ποὺ ἐκφράζει ὁ Πλάτων στὰ 75 χρόνια του γιὰ τὴν πατρίδα του. Ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν αἰωνία Ἀθήνα ἀρνιέται νὰ παραβιάσῃ τοὺς νόμους τῆς πατρίδας του, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ ἄγαπη καὶ σεβασμὸ πρὸς τὴν Ἀθήνα τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ πολιτεία τῶν «Νόμων» δὲν εἶναι οὕτε ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία οὕτε καὶ καμιαὶ ἄλλη ἐθνικὴ μητρόπολη, ἀλλὰ μιὰ πόλη κόρη μητρόπολης. Στὸν «Τίμαιο» δῆμος καὶ στὸν «Κριτία» ὁ Πλάτων ὑψώνει ποιητικὰ ὡς ἀληθινὴ πολιτεία του τὴν αἰωνία Ἀθήνα, ποὺ ἀναγεννιῶται καὶ ξανάνιωνε σὲ περίοδες ἀπὸ ἐννηὰ χιλιάδες χρόνια ἥ καθειμιά.

1. Σημ. Μ. Πρβλ. τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Πλάτωνος Ζ καὶ Η.

ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ

(ἢ ἐπιτάφιος ἡθικός.)

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ

234A I. ΣΩ. Ὡς ἀγορᾶς ἢ πύθεν Μενέξενος;

ΜΕΝ. Ὡς ἀγορᾶς, δοῦλοι, καὶ ἀπὸ τοῦ βουλευτήριου.

ΣΩ. Τί μάλιστα σοὶ πρὸς βουλευτήριον; ἢ δῆλα δὴ ὅτι παιδεύσεως καὶ φιλοσοφίας ἐπὶ τέλει ἥγετοι εἶναι, καὶ ὃς ἵκανῶς ἥδη ἔχων ἐπὶ τὰ μείζω ἐπινοεῖς τρέπεσθαι, καὶ ἀρχειν ἡμῶν, δοῦλοι, θαυμάσιε, ἐπιχειρεῖς τῶν πρεσβυτέρων τηλικοῦτος ὅν, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ὑμῶν ἡ οἰκία ἀεὶ τινα ἡμῶν ἐπιμελητὴν παρεχομένη;

ΜΕΝ. Ἐὰν σύ γε, δοῦλοι, οὐδὲ μῆτρα, οὔ. Νῦν μέντοι ἀφικόμητον πρὸς τὸ βουλευτήριον πυθόμενος ὅτι ἡ βουλὴ μέλλει αἰρεῖσθαι δστις ἐρεῖ ἐπὶ τοῖς ἀποθανοῦσιν ταφὰς γὰρ οἰστις ὅτι μέλλουσι ποιεῖν.

ΣΩ. Πάνυ γε ἀλλὰ τίνα εἴλοντο;

ΜΕΝ. Οὐδένα, ἀλλὰ ἀνεβάλοντο εἰς τὴν αὔριον. Οἶμαι μέντοι Ἀρχῖνον ἢ Δίωνα αἰρεθήσεσθαι.

C II. ΣΩ. Καὶ μήν, δοῦλοι, Μενέξενε, πολλαχῇ κινδυνεύει καλὸν εἶναι τὸ ἐν πολέμῳ ἀποθνήσκειν. Καὶ γὰρ ταφῆς καλῆς τε καὶ μεγαλοπρεποῦς τυγχάνει, καὶ ἐὰν πένης τις ὁν τελευτήσῃ, καὶ ἐπαίνου αὖ ἔτυχεν, καὶ ἐὰν φαῦλος ἡ, ὑπὸ ἀνδρῶν σοφῶν τε καὶ οὐκ εἰκῇ ἐπαινούντων, ἀλλὰ ἐκ πολλοῦ χρόνου λόγους παρεσκευασμένων, οἵ οὗτοις καλῶς ἐπαινοῦσιν δστε καὶ τὰ προσόντα καὶ τὰ μὴ 235A περὶ ἑκάστου λέγοντες, κάλλιστά πως τοῖς δνόμιασι ποικίλοντες, γοητεύουσιν ἡμῶν τὰς ψυχάς, καὶ τὴν πόλιν ἐγκωμιάζοντες κατὰ πάντας τρόπους καὶ τοὺς τετελευτηκότας ἐν τῷ πολέμῳ καὶ τοὺς προγόνους ἡμῶν ἀπαντας τοὺς ἔμπρο-

1. Βλαστάρι τοῦ δέντρου μιᾶς ἀπὸ τίς πιὸ παλιές ἀρχοντικὲς καὶ πολιτικὲς οἰκογένειες τῆς Ἀθήνας δοῦλοι Μενέξενος εἶναι ἐν ἀπὸ τ' ἀρχοντόπουλα τῆς πατρίδας του τοῦ Ε' αἰώνα, ποὺ ὃς κύριο σκοπὸ τῆς ζωῆς τους είχαν τὴν ἀνάτερη πνευματικὴ μόρφωση, τὴν φιλοσοφία καὶ τὴν πολιτική. Στὸ Πλατωνικὸ ἔργο δοῦλος πρωτοπαρουσιάζεται στὸ Λύσι σ' ὅλη τὴν ἀνθιστη τῆς ἥβης καὶ ὃς ἔακουσμένος «ἔριστικδε» (211B). Στὸ Φαιδρωνα (59B) μνημονεύεται ὃς ἐνας ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Σωκράτη, ποὺ είχαν τὴν τραγική, ἀλλὰ καὶ θεία μοίρα νὰ παρασταθοῦν στὶς τελευταῖς στιγμὲς τῆς ἡρωϊκώτερης καὶ ἡθικώτερης πνευματικῆς προσωπικότητας ποὺ εἶδε δοῦλος Κόσμος.

2. Ἡ ἀγορᾶ τοῦ Κεραμείκου ΒΔ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη.

3. Νοτ. τῆς ἀγορᾶς. Τὸ βουλευτήριο καὶ ἡ Θόλος, ὅπου ἐστιτύπωσαν οἱ πρυτάνεις, ἀποτελοῦσαν μέρη τοῦ Μητρώου, τοῦ Ιεροῦ τῆς Μάνας τῶν Θεῶν.

4. Ἡ προγονολατρεία — Ἡρωολατρεία ἦταν δοῦλοι θεσμὸς τῆς ζωῆς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Οἱ Νεκροί, στὰ μάτια τους, ἥσαν «ίεροι» καὶ «θεοί» («Οσιον τοὺς μεθεπτῶτας ιεροὺς νομίζειν» Πλούταρχ. Σόλων 21, «τοῖς θανοῦσι χρὴ τὸν οὐ τεθνηκύτα τιμᾶς διδόντα χθύνιον εὖ σέβειν θεόν» Εὐρ. Φοίν. 1321), Προβλ. Αἰσχύλ. Χοιρφ. 475. Πρῶτος δργανωτής τοῦ θεσμοῦ τῆς λατρείας τῶν Νεκρῶν στὴν Ἀθηναϊκή πολιτείᾳ ὑπῆρξε δοῦλος (Διογ. Λαέρτ. Σόλων 8). Μὲ νόμο του δοῦλον ἐμετσπισε νὰ τιμοῦν οἱ Ἀθηναῖοι κάθε χρόνο σὲ δημόσια τελετὴ (Ἐπιτάφια) τοὺς ἡρωϊκοὺς νεκροὺς τῶν πολέμων. Ἡ τελετὴ γινόταν στὶς 5—7 τοῦ Πυανεψιῶνος (Οχτώβρη). Ο Διογ. Λαέρτιος μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν σημασία ποὺ είχε ἡ προγονολατρεία — Ἡρωολατρεία γιὰ τὸν Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ Κόσμο καὶ τὸ μυστικὸ τοῦ αἰωνίου Ελλη-

ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ

(ἡ ἐπιτάφιος λόγος· ἡθικός.)

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ¹

I. ΣΩ. Ἀπ' τὴν ἀγορὰν ἔρχεσαι, Μενέξενε, ἢ ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦθε;

ΜΕΝ. Ἀπ' τὴν ἀγοράν, Σωκράτη, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ βουλευτήριον².

ΣΩ. Καὶ τί δουλειὰ ἔχεις ἐσὺ στὸ βουλευτήριο; "Η στὰ σωστὰ σοῦ περνάει ἀπ' τὸ νοῦ, πώς εἶσαι πιὰ φτασμένος στὴν κορυφὴ τῆς παιδείας καὶ τῆς φιλοσοφίας, καὶ κρίνοντας βέβαιο. ὅφιμο πιὰ καὶ ἵκανὸ τὸν ἑαυτό σου στοχάζεσαι ν' ἀφοσιωθῆς στὰ ὑψηλότερα προβλήματα τῆς ζωῆς, κι' ἐπιχειρεῖς, ἀξιοθαύμιαστέ μου, ἂν καὶ τόσο νέος, νὰ κυβερνήσῃς ἐμᾶς τοὺς μεγαλύτερούς σου στὴν ἡλικία, γιὰ νὰ μὴν πάψῃ ποτὲ ἥ γενημά σας νὰ μᾶς χαρίζῃ ἔναν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντές μας ἀφιερωμένο στὰ κοινὰ τῆς πολιτείας;

ΜΕΝ. Μὲ τὴν ἄδειά σου, Σωκράτη, κι' ἂν μὲ συμβουλεύσῃς ν' ἀφοσιωθῶ στὴν πολιτικὴ γιὰ νὰ κυβερνήσω τὴν πολιτεία, θὰ τὸ κάμω μὲ μεγάλη μου χαρὰ καὶ μ' ἐνθουσιασμό. Ἀλλοιῶς δχι. Ὡς τόσο ἐπῆγα σήμερα στὸ βουλευτήριο, γιατὶ ἀκουσα πώς ἡ βουλή μας ἔμειλε νὰ ἐκλέξῃ τὸ δῆμορα ποὺ θ' ἀπαγγείλῃ τὸν ἐπιτάφιο λόγο τῆς τελετῆς τοῦ ἐγκωμιασμοῦ τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου· γιατὶ ἔρεις δά, πώς ἡ πολιτεία μας μελλει νὰ δργανώσῃ πρὸς τιμὴ τους πάνδημη κηδεία.⁴

ΣΩ. Βεβαιότατα. Ἀλλὰ ποιόνε ἐκλέξανε ὡς δῆμορα τῆς ἡμέρας;

ΜΕΝ. Κανένα, ἀλλ' ἀναβλήθηκε ἡ ἐκλογὴ γι' αὔριο. Πιστεύω διως ἐγώ, πώς ψά ἐκλέξουν τὸν Ἀρχῖνο⁵ ἢ τὸ Δίωνα⁶.

II. ΣΩ. Στ' ἀληθινά, Μενέξενε, γιὰ πολλοὺς λόγους εἶναι ὠραῖος ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου στὸν πόλεμο γιὰ τὴν πατρίδα του. Γιατὶ καὶ ὠραία καὶ μεγολόπεπτη πάνδημη κηδεία⁷ ἀπ' δλη τὴν πολιτεία γίνεται τοῦ ἡρωα ποὺ πέφτει στὴ μάχη πολεμῶντας τοὺς ἔχθροὺς τῆς πατρίδας του, κι' ἂν ἀκόμα πεθάνῃ πάμφτωχος, κι' ἐγκωμιάζεται, ἔστω κι' ἂν εἶναι καὶ δ πιὸ ἀσημιος, ἀπὸ σοφοὺς ἀντρες, ποὺ ἀπαγγέλλουν τοὺς πανηγυριοὺς ἐπιτάφιους λόγους τους δχι αὐτοσχεδιάζοντάς τους στὴ στιγμὴ τῆς ἀπαγγελίας τους, ἀλλ' ἔχοντάς τους προπαρασκευάσει ἀπὸ πολὺν καιρό. Τὰ ἐγκώμια τῶν ἀντρῶν τούτων εἶναι τόσο ὠραῖα, ὥστε κι' δλες τὶς ἀρετές ἔξυμνοῦν καθενὸς ἀπὸ τοὺς ἡρωες ποὺ ἐπεθάναν γιὰ τὴν πατρίδα τους, πραγματικὲς ἢ φανταστικές, καὶ μὲ ὠραιότατα λογῆς-λογῆς στολίδια τῆς γλώσσας καὶ τῆς τέχνης τοῦ λόγου μαγεύοντας τὶς ψυχὲς δλων τῶν ἀνθρώπων, ἐγκωμιάζοντας μ' ὅλους τοὺς τρόπους κι' δλες τὶς χάρες τῆς τέχνης καὶ τὴν πόλη μας καὶ τοὺς ἡρωες ποὺ δώσανε τὴν ζωὴν τους στὸν πόλεμο

νικοῦ μεγαλείου: «Συνέστειλε δὲ καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἐν ἀγῶνι ἀθλητῶν . . . Ἀπειρόκαλον γάρ τὸ ἔξαιρειν τὰς τούτων τιμάς· ἀλλ' ἀμεινον ἔκείνων τῶν ἐν πολέμοις τελευτησάντων, ὃν καὶ τοὺς υἱοὺς δημοσίᾳ τρέφεσθαι καὶ παιδεύεσθαι. "Οὐθεν καὶ ἔξήλουν πολλοὶ καλοὶ κάγανοι γίνεσθαι κατὰ πόλεμον, ως Πολύζηλος, ως Κυναιγερος, ως Καλλίμαχος, ως σύμπταντες οἱ Μαραθωνομάχοι. "Ετι δ' Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων καὶ Μιλτιάδης καὶ μυρίοις ὅσοις» (Σόλων 8). Περιγραφὴ τῶν Ἀθηναϊκῶν «Ἐπιταφίων» δίνει ὁ Θουκυδίδης (B. 34). Πρβλ. Εἰσαγ. σ. 58—68, 69—70, 85—86.

5. Ὁ Ἀρχῖνος, πολιτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν μετριοπαθῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπρωτοστάτησε μαζὶ ιὺς τὸ Θρασύβουλο, τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν, στὰ πολιτικὰ γεγονότα τοῦ 403, τὴν κατάλυση τοῦ καθεστῶτος τῶν 30 τυράννων καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῆς Δημοκρατίας «Ἡ ἔνωση τοῦ Θρασύβουλου καὶ τοῦ Ἀρχίνου ἔσωσε τὸν καιρὸν ἔκεινο τὴν Ἀθηναϊκὴν πολιτείαν» (Glotz Hist. Grecque III. σ. 62).

6. Γιὰ τὸ Δίωνα, ποὺ ἀναφέρεται ἐδῶ, δὲν εἶναι ἀπολύτως τίποτα γνωστό. Ο Wilamowitz (Platon II. σ. 188. Ὑποσ. 2) ὑποστήριξε τὴν γνώμην, πώς ὁ Δίων τοῦ «Μενέξενου» καὶ ὁ Δίων ποὺ ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι στὰ 392 ὡς πρεσβευτὴ στὸν Πέρση σατράπη Τιρίβαζο (Ξενοφ. Ἐλλην. Δ. 8. 13) εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο.

7. Πρβλ. σημ. 4 καὶ Εἰσαγ. σελ. 69—71.

234 A

Ε. Δ. ΙΩΑΝΝΑ 2006

σύνεν καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς τοὺς ἔτι ζῶντας ἐπαινοῦντες, ὃστε ἔγωγε, ὁ Μενέξενε,
γενναίως πάνυ διατίθεμαι ἐπαινούμενος ὑπὸ αὐτῶν, καὶ ἐκάστοτε ἔστηκα
B. ἀκροώμενος καὶ κηλούμενος, ἥγούμενος ἐν τῷ παραχρῆμα μεῖζων καὶ γεναιό-
τερος καὶ καλλίων γεγονέναι. Καὶ οἴα δὴ τὰ πολλὰ ἀεὶ μετὸν ἔνενοι τινὲς
ἔπονται καὶ ξυνακροῦνται, πρὸς οὓς ἔγὼ σεμινότερος ἐν τῷ παραχρῆμα γίγνο-
μαι· καὶ γὰρ ἔκεινοι ταῦτα ταῦτα δοκοῦσί μοι πάσχειν καὶ πρὸς ἐμὲ καὶ πρὸς
τὴν ἄλλην πόλιν, θαυμασιωτέραν αὐτὴν ἥγεισθαι εἶναι ἢ πρότερον, ὅπο τοῦ
λέγοντος ἀναπειθόμενοι. Καί μοι αὕτη ἡ σεμινότης παραμένει ἡμέρας πλείω ἢ
C. τρεῖς· οὗτος ἔναυλος δὲ λόγος τε καὶ ὁ φθόγγος παρὰ τοῦ λέγοντος ἐνδύεται
εἰς τὰ ὅτα, ὥστε μόγις τετάρτῃ ἢ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἀναμιμήσκομαι ἐμαυτοῦ καὶ
αἰσθάνομαι οὖν γῆς εἶμι, τέως δὲ οἶμαι μόνον οὐκ ἐν μακάρων νήσοις οἰκεῖν-
οὔτως ἡμῖν οἱ ὅγητορες δεξιοί εἰσιν.

III. MEN. "Ἄσι σὺ προσπαίζεις, ω Σώκρατες, τοὺς ὅγητορες. Νῦν μέντοι
οἴμαι ἔγὼ τὸν αἰρεθέντα οὐ πάνυ εὐπορήσειν· ἐξ ὑπογύου γὰρ παντάπασιν ἡ
αἵρεσις γέγονεν, ὃστε ἵσως ἀναγκασθήσεται ὁ λέγων ὃσπερ αὐτοσχεδιάζειν.

D. ΣΩ. Πόθεν, ὥγαθέ; εἰσίν ἕκαστοις τούτων λόγοι παρεσκευασμένοι, καὶ
ἄμα οὐδὲ αὐτοσχεδιάζειν τά γε τοιαῦτα χαλεπόν. Εἰ μὲν γάρ δέοις Ἀθηναίους
ἐν Πελοποννησίοις εὖ λέγειν ἢ Πελοποννησίους ἐν Ἀθηναίοις, ἀγαθοῦ ἐν
ὅγητορος δέοις τοῦ πείσοντος καὶ εὐδοκιμήσοντος· ὅταν δέ τις ἐν τούτοις ἀγωνί-
ζηται οὕσπερ καὶ ἐπαινεῖ, οὐδὲν μέγα δοκεῖν εὖ λέγειν.

MEN. Οὐκ οἶει, ω Σώκρατες;

ΣΩ. Οὐ μέντοι μὰ Δία.

E. MEN. "Η οἶει οἶός τοῦ ἐν εἶναι αὐτὸς εἰπεῖν, εἰ δέοις καὶ ἔλοιτό σε ἢ βουλή;

ΣΩ. Καὶ ἔμοὶ μὲν γε, ω Μενέξενε, οὐδὲν θαυμαστὸν οἶφε τοῦ εἶναι εἰπεῖν,
φ τυγχάνει διδάσκαλος οὖσα οὐ πάνυ φαύλη περὶ ὅγητορικῆς, ἀλλ' ἢπερ καὶ
ἄλλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πεποίηκε ὅγητορας, ἕνα δὲ καὶ διαφέροντα τῶν
Ἐλλήνων, Περικλέα τὸν Ξανθίππου.

MEN. Τίς αὕτη; ἢ δῆλον ὅτι Ἀσπασίαν λέγεις;

ΣΩ. Λέγω γάρ, καὶ Κόννον γε τὸν Μητροβίου οὗτοι γάρ μοι δύο εἰσὶν
236Α διδάσκαλοι, δὲ μὲν μουσικῆς, δὲ διηγητικῆς. Οὕτω μὲν οὖν τρεφόμενον ἀν-

8. Πλάτ. Γοργ. 523 ΑΒ: «"Ἡν οὖν νόμος ὃδε περὶ ἀνθρώπων ἐπὶ Κρόνου καὶ
ἀεὶ καὶ νῦν ἔτι ἔστιν ἐν θεοῖς, τῶν ἀνθρώπων τὸν μὲν δικαίως τὸν βίον διελθόντα
καὶ δισίως, ἐπειδὴν τελευτήσῃ, εἰς μακάρων νήσους ἀπιόντα οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμο-
νίᾳ ἐκτὸς κακῶν, τὸν δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τίσεώς τε καὶ δίκης δεσμωτι-
ριον, δὴ Τάρταρον καλοῦσιν, ιέναι».

9. Τὸ μέρος αὐτὸς ἀποκαλύπτει τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ ἔργου. Ο Πλάτων μὲ-
τὸ λόγο του ἀπευθύνεται σ' δλο τὸ Ἐλληνικὸ Ἐθνος καὶ διγι μόνο στοὺς Ἀθηναίους.

10. Χαραχτηριστικὴ καὶ γιὰ τὸ δλο ἡθικὸ άλιμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ «Μενέξε-
νου» εἶναι καὶ ἡ γνώμη ποὺ ἐκφράζει ἐδῶ δ Πλάτων γιὰ τὸν Περικλῆ. Κι' ἐδῶ καὶ
στὸ Φαιδρο (269 Ε) τὸν ἔγκωμιάζει, ἐνῷ στὸ Γοργία (503 C) τὸν καταδικάζει δριψύτατα.

11. Ο Πλούταρχος (Περικλ. 24) γράφει, πώς ἡ Ἀσπασία ἦταν «σοφὴ καὶ πο-
λιτικὴ» καὶ «Σωκράτης ἔστιν ὃτε μετὰ τῶν γνωρίμων ἐφοίτα» καὶ ἐπιρρέασε «τῶν
τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας» καὶ δλους τοὺς φιλοσόφους τοῦ καιροῦ της. Κατὰ
τὸν Αἰσχίνη καὶ αὐτὸ τὸν προβατοκάπηλο Λυσικλῆ «ἐξ ἀγενοῦς καὶ ταπεινοῦ τίγ-
φύσιν Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον Ἀσπασίᾳ συνόντα μετὰ Περικλέους τελευτήν». Κατὰ τὸν Ἀθίναιο οὐπηρξε «ἡ σοφὴ τοῦ Σωκράτους διδάσκαλος τῶν ὅγητορικῶν λό-

κι' ὅλους τοὺς προγόνους μας κι' ὅλους ἐμᾶς ποὺ ζοῦμε ἀκόμα, ὥστε ἀκούγοντας ἔγώ, Μενέξενε, νά ἐγκωμιάζωμαι ἀπὸ τοὺς σοφοὺς αὐτοὺς ἀντρες νοιῶθω βαθειὰ μέσα μου τὰ πιὸ ὑψηλὰ καὶ πιὸ ὠραῖα αἰσθήματα, καὶ γοητευένος στέκομαι κάθε φορὰ καὶ τοὺς ἀκροάζομαι μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα ἀπὸ θαμασμὸ κι' ἀναγαλλιάζει ὅλη ἡ ψυχὴ μου ἀπ' τὰ ἐγκώμια τους καὶ τὴ μαγεία τῶν λόγων τους καὶ συνεπαριένος ἀπ' τὸν ἔνθουσιασμό μου θάρρῳ τὶς στιγμὲς αὐτές, πὼς ἔχω κιόλας ἀνέβει σὲ ὑψηλότερες B σφαῖρες τῆς ζωῆς κι' ἔχω γίνει πιὸ δυνατός, πιὸ μεγαλόψυχος καὶ πιὸ ὠραῖος. Καὶ στ' ἀκροάσματά μου αὐτά, δπως συμβαίνει πάντα κατὰ τὴ συνήθειά μου, μὲ συντροφεύουν καὶ πολλοὶ ἔνοι π' ἀκροάζονται κι' αὐτοὶ μαζὶ μ' ἐμένα τοὺς ὁγήτορές μας κι' αὐτὸ μὲ κάνει νὰ παίρνω ἀμέσως ἐναν ἀέρα θριάμβου ἀπέναντί τους καὶ βαθειὰς περιηφάνειας, γιατὶ ἔχω τὸ αἴσθημα πὼς στὶς στιγμὲς αὐτές νοιῶθουν μέσα στὶς ψυχές τους τὰ ἴδια αἰσθήματα θαυμασμοῦ καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς πόλης μας, ποὺ μὲ τὴ γοητεία τῶν ἐγκώμιων τῶν ὁγητόρων μας φαντάζει μπρός στὰ μάτια τους πιὸ ἀξιοθαύμιαστη ἀπὸ προτίτερα. Καὶ τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς ἀξιοσύνης καὶ τὸν θριάμβου μου κρατᾷ μέσα μου περισσότερο ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες. Καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν ὁγητόρων καὶ ἡ μουσικὴ τῶν λόγων τους ἥχοιν τόσο ὠραῖα μέσα μου καὶ μαγεύουν C τόσο βαθειὰ τὴν ψυχὴ μου, ὥστε μόλις τὴν τέταρτη ἡ πέμπτη ἡμέρα κατορθώνω νὰ συνέρχωμαι καὶ ἔσαναβρίσκω τὸν ἕαυτό μου κι' αἰστάνομαι τότε ποὺ γῆς βρίσκομαι· ὃς τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἔχω τὸ αἴσθημα, πὼς δὲ ἡ παρὰ μονάχα στὰ νησιὰ τῶν μακάρων.⁸ Τόσο φοβεροὶ καὶ τρομεροὶ καὶ ἀξιοθαύμιαστοι εἶναι οἱ ὁγήτορές μας.

III. MEN. Πάντα ἐσένα, Σωκράτη, σ' ἀρέσει νὰ εἰρωνεύεσαι τοὺς ὁγήτορες. Τῷρα ὅμις ἐγὼ ἔχω τὴν ἰδέα, πὼς ὁ ἐκλεκτὸς μας ὁγήτορας, ποὺ θ' ἀπαγγείλῃ τὸν πανηγυρικὸ λόγο τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου, δὲ θὰναι καὶ τόσο καλότυχος καὶ θὰ δυσκολευτῇ πάρα πολὺ στὸ λόγο του, γιατὶ ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε ὀλωσιδόλου ἔσαργικά, C ὥστε ἵστος ἀναγκαστῇ ν' αὐτοσχεδιάσῃ τὸν ἐπιτάφιο λόγο του.

SΩ. Μὰ πῶς σοῦρθε αὐτὴ ἡ σκέψη, καλέ μου; Οἱ ἀνθρωποι αὐτοὶ ἔχουν D πάντα προπαρασκευάσει τοὺς λόγους τους, ἔξ ἄλλου δὲν τοὺς εἶναι καθόλου δύσκολο ν' αὐτοσχεδιάσουνε στὴ στιγμὴ τοὺς λόγους τους καὶ μάλιστα ἐπάνω σὲ τέτοια θέματα. Ἐὰν βέβαια δ ὁγήτορας ἦναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐγκωμιάσῃ τοὺς Ἀθηναίους μπροστὰ σὲ Πελοποννησίους ἢ τοὺς Πελοποννησίους μπροστὰ σὲ Ἀθηναίους⁹, πρέπει δίχως ἄλλο νὰ ἦναι στ' ἀληθινὰ δεινὸς καὶ ἔακουσμένος ὁγήτορας γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ πείσῃ τοὺς ἀκροατές του καὶ θριαμβεύσῃ στὸ σκοπό του. "Οταν ὅμις ἀγωνίζεται κανεὶς νὰ πείσῃ ἔκείνους ἀκριβῶς ποὺ ἐγκωμιάζει, δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο καὶ δὲ χρειάζεται καμιαὶ ἔξαιρετικὴ ὁγητορικὴ ἱκανότητα γιὰ νὰ φανῇ στὰ μάτια τους ὡς ἔξοχος ὁγήτορας.

MEN. Πραγματικά, Σωκράτη, δὲν τὸ θεωρεῖς ἐσύ αὐτὸ σπουδαῖο;

SΩ. "Οχι, μὰ τὸ Δία.

MEN. Πιστεύεις λοιπὸν στ' ἀληθινά, πὼς εἰσαι ἱκανὸς ν' ἀπαγγείλῃς ἐναν ἐπιτάφιο λόγο καὶ νὰ ἐγκωμιάσῃς τοὺς νεκροὺς τῶν πολέμων, ἀν τὸ καλέσῃ ἡ ἀνάγκη καὶ σ' ἐκλέξῃ ἡ βουλὴ ὡς ὁγήτορα τῆς ἡμέρας; E

SΩ. Βεβαιότατα, Μενέξενε, καὶ δὲν πρέπει κανένας ν' ἀπορῇ καὶ νὰ παραξενεύεται γιὰ τὴ ὁγητορικὴ μου δεινότητα, γιατὶ εἰχα στὴ ζωὴ μου τὴν ἀγαθὴ μοίρα νᾶχω ὡς δασκάλα μου στὴ ὁγητορικὴ δχι καμιαὶ ἀσημη γυναίκα καὶ ἀνίδει ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀκριβῶς ἔκείνῃ ποὺ καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ δεινοὺς ἐμόρφωσε ὁγήτορες καὶ προπάντων ἐναν ποὺ ἀναδείχτηκε δ πρῶτος ὁγήτορας δλης τῆς Ἑλλάδας, τὸν Περικλῆ¹⁰, τὸ γυιὸ τοῦ Ξανθίππου.

MEN. Καὶ ποιά ναι τοῦ λόγου τῆς; "Η μὴν ἐννοεῖς, δπως φαίνεται, τὴν Ἀσπασία;¹¹

SΩ. Τὴν Ἀσπασία βέβαια ἔχω στὸ νοῦ μου, ἀλλὰ καὶ τὸν Κόννο¹² τὸ γυιὸ τοῦ Μητροβίου· γιατὶ καὶ οἱ δυό τους ὑπῆρξαν δάσκαλοι μου, αὐτὸς στὴ μουσικὴ κι' ἔκείνη στὴ ὁγητορική. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράξενο καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔκπλιτη

γιων· καὶ ἡ «έρωτοδιδάσκαλός» του (Ε. 219, ΙΓ'. 589).

12. Κιθαρωδός, δάσκαλος τοῦ Σωκράτη στὴ μουσικὴ (Εὐθύδ. 272C, 295D).

δρα ουδὲν θαυμαστὸν δειγὸν εἶναι λέγειν· ἀλλὰ καὶ ὅστις ἔμοῦ κάκιον ἐπαιδεύθη, μουσικὴν μὲν ὑπὸ Λάμπρου παιδευθείς, δητορικὴν δὲ ὑπὸ Ἀντιφῶντος τοῦ Ῥαμνουσίου, δῆμως καὶ οὗτος οἶδε τὸ εἴη Ἀθηναίους γε ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινῶν εὐδοκιμεῖν.

IV. MEN. Καὶ τί δὲν ἔχοις εἰπεῖν, εἰ δέοι σε λέγειν;

ΣΩ. Αὐτὸς μὲν παρὸς ἔμαυτοῦ ἵσως οὐδέν, Ἀσπασίας δὲ καὶ χθὲς ἡκροώθη μην περαινούσης ἐπιτάφιον λόγον περὶ αὐτῶν τούτων. Ἡκουσε γὰρ ἀπερὶ σὺ λέγεις, δτι μέλλοιεν Ἀθηναῖοι αἵρεσθαι τὸν ἔροῦντα· ἔπειτα τὰ μὲν ἐκ τοῦ παραχρῆμά μοι διήσει, οἷα δέοι λέγειν, τὰ δὲ πρότερον ἐσκεμμένη, δτε μοι δοκεῖ συνετίθει τὸν ἐπιτάφιον λόγον ὃν Περικλῆς εἶπεν, περιλείμματ' ἄττα ἐξ ἔκείνου συγκολλῶσα.

MEN. Ἡ καὶ μνημονεύσαις ἀν δὲλεγεν ἥ Ἀσπασία;

C ΣΩ. Εἰ μὴ ἀδικῶ γε ἐμάνθανόν γέ τοι παρὸς αὐτῆς, καὶ δλίγου πληγὰς ἔλαβον δτι ἐπελανθανόμην.

MEN. Τί οὖν οὐ διῆλθες;

ΣΩ. Ἄλλος μὲν παρὸς μή μοι χαλεπανεῖ ἥ διδάσκαλος, ἀν ἐξενέγκω αὐτῆς τὸν λόγον.

MEN. Μηδαμῶς, δο Σώκρατες, ἀλλος εἰπέ, καὶ πάνυ μοι χαριεῖ, εἴτε Ἀσπασίας βούλει λέγειν εἴτε δτουοῦν ἀλλὰ μόνον εἰπέ.

ΣΩ. Ἄλλος μου καταγελάσει, ἀν σοι δόξω πρεσβύτης ὃν ἔτι παίζειν.

MEN. Οὐδαμῶς, δο Σώκρατες, ἀλλος εἰπὲ παντὶ τρόπῳ.

V. ΣΩ. Ἄλλὰ μέντοι σοί γε δεῖ χαρίζεσθαι, ὃστε καὶ δλίγου, εἴ με

D κελεύοις ἀποδύντα δρχήσασθαι, χαρισαίμην ἀν, ἐπειδή γε μόνω ἐσμέν. Ἄλλος ἀκουε. Ἐλεγε γάρ, ως ἐγῶμαι, ἀρξαμένη λέγειν ἀπὸ αὐτῶν τῶν τεθνεώτων οὗτωσί. Ἐργῳ μὲν ἡμῖν οἶδε ἔχουσιν τὰ προσίκοντα σφίσιν αὐτοῖς, ὃν τυχόντες πορεύονται τὴν εἰμαρμένην πορείαν, προπεμφθέντες κοινῇ μὲν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἴδιᾳ δὲ ὑπὸ τῶν οἰκείων· λόγῳ δὲ δὴ τὸν λειπόμερον κόσμον δ τε

E νόμος προστάττει ἀποδοῦναι τοῖς ἀνδράσιν καὶ χρή. Ἐργων γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς δημέντι μνήμη καὶ κόσμος τοῖς πράξαις γίγνεται παρὰ τῶν ἀκουσάντων· δεῖ δὴ τοιούτου τινὸς λόγου ὅστις τοὺς μὲν τετελευτηκότας ἵκανῶς ἐπαινέσεται, τοῖς δὲ ζῶσιν εὔμενῶς παραινέσεται, ἐκγόνοις μὲν καὶ ἀδελφοῖς μιμεῖσθαι τὴν τῶνδε ἀρετὴν παρακελευόμενος, πατέρας δὲ καὶ μητέρας

237A καὶ εἴ τινες τῶν ἀνωθεν ἔτι προγόνων λείπονται, τούτους δὲ παραμυθούιενος. Τίς οὖν ἀν ἡμῖν τοιοῦτος λόγος φανείη; ἢ πόθεν ἀν δρθῶς ἀρξαίμεθα ἀνδρας ἀγαθοὺς ἐπαινοῦντες, οἵ ζῶντές τε τοὺς ἔαυτῶν ηὔφραίνον διὸ ἀρετίην,

13. Διάσημος μουσικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δάσκαλος τοῦ Σοφοκλῆ.

14. Ξακουσμένος σοφιστὴς καὶ κατὰ τὸ Θουκυδίδη ὁ πρῶτος διήτορας τῆς ἐποχῆς του, γυιὸς τοῦ σοφιστὴ Σοφίλου. Γεννήθηκε στὸ Δῆμο Ἀθηνῶν Ῥαμνοῦντα γύρῳ στὰ 480. Πέθανε στὰ 411. Καταδικάστηκε ἀπὸ τοὺς δημιοκρατικοὺς σὲ θάνατο ὡς ὀλιγαρχικὸς κι ἔνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τοῦ κινήματος τῶν 400 (Θουκ. Η. 68)

15. «Ἐργῳ», «λόγῳ». Οἱ ἴδιοι ἀκριβῶς ὅροι καὶ στὸν ἐπιτάφιο τοῦ Περικλῆ (Θουκ. Β. 35, 46). Ο πρῶτος ὅρος ἀναφέρεται στὴν πανηγυρικὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν ἡρώων, τὴν πάνδημη κηδεία, δ δεύτερος στὸν ἐπιτάφιο πανηγυρικὸ λόγο.

κανένα τὸ γεγονός ὅτι ἔνας τέτοιος ἀνθρωπος μὲ μιὰ τέτοια μόρφωση ἀπὸ τέτοιους δασκάλους εἶναι ἔνας δεινὸς ὁίτορας· ἀλλὰ καὶ πάλι κι' ἐκεῖνος ἀκόμα ποὺ ἐπῆρε μιὰ κατώτερη μόρφωση ἀπ' τὴν δικήν μου κι' ἔμαθε μουσική ἀπ' τὸ Λάιπζιχο¹⁸ καὶ ὁητορική ἀπὸ τὸν Ἀντιφώντα¹⁹ τὸ Ραμνούσιο θὰ μποροῦσε νὰ θριαμβεύσῃ ως ὁίτορας, ἂν είχε νὰ ἐγκωμιάσῃ τοὺς Ἀθηναίους μπροστά σὲ Ἀθηναίους.

IV. ΜΕΝ. Καὶ τί θάχες νὰ μᾶς πῇς, ἀν τὸ καλοῦσε νὴ ἀνάγκη ν' ἀπαγγείλῃς ἔναν ἐπιτάφιο ὁητορικὸ λόγο;

ΣΩ. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ δικήν μου ἔμπνευση ἵστος τίποτα, τὴν Ἀσπασία ὅμως ἄκουσα καὶ χτές ἀκόμα ὅταν τέλειωνε ἔναν ἐπιτάφιο λόγο της μὲ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς θέμα. Γιατὶ ἄκουσε κ' ἡ ἴδια αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ λές πώς ἄκουσες κι' ἐσύ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔμελλαν νὰ ἐκλέξουν τὸ ὁίτορα τοῦ πανηγυρικοῦ τῶν νεκρῶν τῶν πολέμων τῆς πολιτείας· ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα της ἀλλα μέρη τοῦ λόγου της τ' αὐτοσχεδίαζε ἐκείνη τὴν στιγμὴν μπροστά στὰ μάτια μου, τονίζοντας τί θάπρετε νὰ εἰπῇ ὁ ὁίτορας καὶ πῶς νὰ τὰ εἰπῇ, ἀλλα ὅμως μέρη τὰχε στοχαστή προτίτερα, ὅταν ἐσύνθετε, διπος ἐγὼ ὑποθέτω, τὸν ἐπιτάφιο λόγο ποὺ ἀπάγγειλε δ Περικλῆς· τὰ τελευταῖα αὐτὰ μέρη ἡσαν ἀπομεινάδια μέσα στὴν μνήμη της ἀπὸ τὸ λόγο της ἐκείνη καὶ τὰ συγκολλοῦσε τώρα μὲ τὰ νέα μέρη ποὺ αὐτοσχεδίαζε ἐκείνη τὴν στιγμήν.

ΜΕΝ. Θὰ μποροῦσες, ἀν ἀγαπᾶς, νὰ θυμηθῆς αὐτὰ πούειτε ἡ Ἀσπασία;

ΣΩ. Βεβαιότατα, ἀλλοιῶς θὰ μοῦ ἀξίζε νὰ τιμωρηθῶ· Υπῆρξα τῷ ὅντι μαθητής της κι' ἔμαθα ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ στόμα της ὅσα ἔμαθα καὶ μάλιστα κάποτε λίγο ἔλειψε νὰ τὶς φάμω ἀπ' τὰ ἴδια τὰ χέρια της, γιατὶ ἡμουνα πάντα ἔνας ἔχασιάρης στὸ μάθημά της.

ΜΕΝ. Γιατὶ λοιπὸν ἀργεῖς καὶ δὲ μοῦ λές τὸ λόγο της;

ΣΩ. Γιὰ νὰ μὴν κακοφανῆ, βέβαια, τῆς δασκάλας μου καὶ θυμιώσῃ μαζί μου, ἀν κοινολογήσω τὸ λόγο της.

ΜΕΝ. Μὴ φοβᾶσαι τίποτα, Σωκράτη, κι' ἔλα, ἀν ἀγαπᾶς, καὶ πές μου τὸ λόγο της. Θὰ μοῦ κάμης τὴν πιὸ μεγάλη χάρη, ἀν θελήσῃς νὰ μοῦ εἰπῆς εἴτε τῆς Ἀσπασίας, εἴτε δποιανοῦ ἀλλού θές τὸ λόγο. Φτάνει μονάχα νὰ μιλήσῃς.

ΣΩ. Ἄλλ' ἵστος γελάσῃς μαζί μου, ἀν φανῶ στὰ μάτια σου, πώς καταπιάνομαι τώρα στὰ γεράμιατά μου μὲ πράγματα ποὺ εἶναι μονάχα παιγνίδια γιὰ μικρά παιδιά.

ΜΕΝ. Δὲν ἔχεις καθόλου δίκαιο, Σωκράτη, κι' ἀσ' τα αὐτὰ κι' ἔλα, σὲ παρακαλῶ, κι' ἀρχισε τὸ λόγο σου μὲ κάθε τρόπο.

V. ΣΩ. Στ' ἀληθινὰ πρέπει νὰ σοῦ κάμιο τὸ χατῆρι, ὅστε κι' ἀν ἔφτανες νὰ μοῦ ζητήσῃς νὰ ξεγυμνωθῶ καὶ νὰ χορέψω ὀλόγυμνος μπροστά σου, παρὰ λίγο νὰ σούκανα κι' αὐτή σου τὴν χάρη, γιατὶ εἴμαστε ἀλλοις τε καὶ μονάχοι μας. Ἄλλ' ἀκούγε. "Αρχισε λοιπὸν τὸ λόγο της καὶ πρῶτα—πρῶτα μίλησε, ἀν δὲ μὲ γελάῃ ἡ μνήμη μου, γιὰ τοὺς νεκροὺς τῶν πολέμων ως ἔξῆς: Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐκδήλωσή μ' ἔργα¹⁸ τῶν αἰσθημάτων δλης τῆς πολιτείας οἱ νεκροὶ αὐτοὶ ποὺ ἀναπαύονται τώρα στὴν γῆ αὐτὴν ἐδῶ ἐδέχτηκαν ἀπ' δλο τὸν κόσμο τῆς πατρίδας τους τὶς τιμές ποὺ τοὺς πρέπει γιὰ τὸν ἥρωικὸ θάνατό τους κ' ὑστερ²⁰ ἀπὸ τὶς τιμές αὐτὲς πορεύονται τὴν πεπρωμένη τους πορεία. "Ολη ἡ πολιτεία σὲ γενικὸ πένθος τοὺς κατευόδωσε μὲ πάνδημη κηδεία στὴν τελευταία κατοικιά τους καὶ μαζὶ μ' δλο τὸν ἄλλο κόσμο τους κατευόδωσαν κι' δλοι οἱ δικοὶ τους. Σ' ὅ,τι διμος ἀφορᾷ τὴν ἐκδήλωσή τῶν αἰσθημάτων τῆς πολιτείας μὲ τὸ λόγο¹⁹ δ νόμος ἐπιβάλλει σ' δλους μας νὰ τιμήσουμε τοὺς ἀντρες αὐτοὺς ὅπως τοὺς πρέπει καὶ χρέος μας εἶναι νὰ ξεπληρώσουμε τὴν ὑποχρέωσή μας αὐτὴν. Πράγματι τὰ ὕραια καὶ ἥρωϊκὰ ἔργα μ' ἔνα δμορφοκαμιωμένο κι' δμορφοειπωμένο λόγο ἔμπνευσην στὴν ψυχὴ δλων τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν ἀκοῦν θαυμασιμὸ καὶ τιμὴ καὶ σεβασμὸ γιὰ τοὺς ἥρωές τους καὶ τοὺς ἀπαθανατίζουν στὴ μνήμη δλου τοῦ κόσμου. Ἐπιβάλλεται συνεπῶς ἔνας τέτοιος λόγος, ποὺ σκοπό του θάχη, ἀπ' τὸνα μέρος νὰ ἔξυπνησῃ τοὺς ἥρωΐκους νεκροὺς τῶν πολέμων δπως τοὺς ἀξίζει, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος νὰ παραινέσῃ καλοπροσάρετα δσους ζοῦν, παιδιὰ κι' ἀδερφια τῶν πεθαμένων, νὰ μιμηθοῦνε σ' δλη τὴν ζωὴ τους τὴν πολεμικὴ ἀντρειὰ τῶν γονειῶν τους καὶ τῶν ἀδερφῶν τους ποὺ κοίτονται ἐδῶ μπροστά μας, καὶ τέλος νὰ πα-

καὶ τὴν τελευτὴν ἀντὶ τῆς τῶν ζώντων σωτηρίας ἥλλάξαντο; δοκεῖ μοι χρῆναι κατὰ φύσιν, ὅσπερ ἄγαθοὶ ἐγένοντο, οὗτοι καὶ ἐπαινεῖν αὐτούς. Ἀγαθοὶ δὲ ἐγένοντο διὰ τὸ φῦναι ἐξ ἀγαθῶν. Τὴν εὐγένειαν οὖν πρῶτον αὐτῶν ἐγκω-
B μιάζωμεν, δεύτερον δὲ τροφήν τε καὶ παιδείαν· ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν τῶν ζόγων πρᾶξιν ἐπιδείξωμεν, ὡς καλὴν καὶ ἀξίαν τούτων ἀπεφίγναντο.

VI Τῆς δὲ εὐγενείας πρῶτον ὑπῆρξε τοῖσδε ἡ τῶν προγόνων γένεσις οὐκ ἔπηλυς οὖσα, οὐδὲ τοὺς ἐκγόνους τούτους ἀποφηναμένη μετοικοῦντας ἐν τῇ γόρᾳ ἀλλούθεν σφῶν ἡχόντων, ἀλλ᾽ αὐτόχθονας καὶ τῷ ὅντι ἐν πατρίδι οἰκοῦντας καὶ ζῶντας, καὶ τρεφομένους οὐχ ὑπὸ μητριᾶς ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ᾽ ὑπὸ C μητρὸς τῆς χωρας ἐν ἥι φύκουν, καὶ νῦν κεῖσθαι τελευτήσαντας ἐν οἰκείοις τόποις τῆς τεκουσης καὶ θρεψάσης καὶ ὑποδεξαμένης. Δικαιότατον δὴ κοσμῆσαι πρῶτον τὴν μητέρα αὐτήν· οὕτω γὰρ συμβαίνει ἡμία καὶ ἡ τῶνδε εὐγέ-
νεια κοσμουμένη.

VII Ἐστι δὲ ἀξία ἡ χώρα καὶ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἐπαινεῖσθαι, οὐ μόνον ὑφ' ἡμῶν, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ, πρῶτον δὲ καὶ μέγιστον ὅτι τυγχάνει οὖσα θεοφιλής. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν τῷ λόγῳ ἡ τῶν ἀμφισβητησάντων περὶ D αὐτῆς θεῶν ἔρις τε καὶ κρίσις· ἦν δὴ θεοὶ ἐπήνεσαν, πῶς οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐχυμπάντων δικαία ἐπαινεῖσθαι; δεύτερος δὲ ἐπαινος δικαίως δὲν αὐτῆς εἴη ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐν φῇ πᾶσα γῇ ἀνεδίδου καὶ ἐφυε ζῷα παντοδαπά, θηρία τε καὶ βοτά, ἐν τούτῳ δὲ ἡμετέρα θηρίων μὲν ἀγρίων ἀγονος καὶ καθαρὰ ἐφάνη, ἐξελέξατο δὲ τῶν ζώων καὶ ἐγέννησεν ἀνθρώπουν, δι συνέσει τε ὑπερέχει τῶν ἀλλών καὶ δίκην καὶ θεοὺς μόνον νομίζει. Μέγα δὲ τεκμήριον E τούτῳ τῷ λόγῳ ὅτι ἡδε ἐτεκεν ἡ γῇ τοὺς τῶνδε τε καὶ ἡμετέρους προγόνους. Πᾶν γὰρ τὸ τεκὸν τροφὴν ἔχει ἐπιτηδείαν φῇ ἀν τέκῃ, φῇ καὶ γυνὴ δίλητη τε-
κοῦσά τε ἀληθῆς καὶ μή, ἀλλ' ὑποβαλλομένη, ἐὰν μὴ ἔχῃ πηγὰς τροφῆς τῷ γεννωμένῳ. "Ο δὴ καὶ ἡ ἡμετέρα γῇ τε καὶ μήτηρ ἵκανδον τεκμήριον παρέχεται ὡς ἀνθρώπους γεννησαμένη· μόνη γὰρ ἐν τῷ τότε καὶ πρώτη τροφὴν 238A ἀνθρωπείαν ἤνεγκεν τὸν τῶν πυρῶν καὶ κριθῶν καρπόν, φῇ κάλλιστα καὶ ἀριστα τρέφεται τὸ ἀνθρώπειον γένος, ὡς τῷ ὅντι τοῦτο τὸ ζῷον αὐτῇ γεννησαμένη. Μᾶλλον δὲ ὑπὲρ γῆς ἡ γυναικὸς προσήκει δέχεσθαι τοιαῦτα τεκμήρια· οὐ γὰρ γῇ γυναικα μεμίμηται κυήσει καὶ γεννήσει, ἀλλὰ γυνὴ γῆν. Τούτου δὲ τοῦ καρποῦ οὐκ ἐφθόνησεν, ἀλλ' ἔνειμεν καὶ τοῖς ὄλλοις. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐλαίου γένεσιν, πόνων ἀρωγήν, ἀνῆκεν τοῖς ἐκγόνοις· θρεψιαμένη δὲ καὶ

16. Πρβλ. Εἰσαγωγὴ σελ. 71—75.

17. Ἡ «ἔρις» τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδώνα γιά τὴν Ἀττικὴν Ιῆ. Κατὰ τὴν παράδοσην ἡ «ἔρις» αὐτὴ ἐγίνε ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἀκριβῶς στὸ μέρος δπου θυρώθηκε ἀργότερα τὸ Ἐρέχθειο. Κατὰ τὴν ἴδια παράδοση κάτω ἀπ' τὸ Ἐρέχθειο ὑπῆρχε στέρνα, ποὺ περιείχε τὸ νερὸ ποὺ ἀνάβρυσε δταν δ Ποσειδώνας ἐμπηξε τὴν τρίαινά του στὸ μέρος αὐτό. "Ο μῦθος τῆς διαμάχης τῶν δυὸν θεῶν διαιωνιζόταν μὲ ἀνάγλυφο στὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ Παρθενώνα.

18. Πρβλ. Πλάτ. Κριτία: «ἀρετῇ δὲ πᾶσαν γῆν ὑπὸ τῆς ἐνθάδε ὑπερβάλλεσθαι... μέγα δὲ τεκμήριον ἀρετῆς τὸ γὰρ νῦν αὐτῆς λείφανον ἐνάμιλλόν ἐστι πρὸς ἥντινον τῷ πάμφροδον εὔκαρπόν τε εἶναι καὶ τοῖς ζώοις πᾶσιν εὔθιτον· τότε δὲ πρὸς τῷ κάλλει καὶ παιπλήθη ταῦτα ἐφερεν» (110 Ε—111 Α).

εηγορήσῃ τοὺς πατέρες καὶ τὶς μητέρες τῶν νεκρῶν μας κι' δλους τοὺς προγόνους τους ὅσους τυχαίνει νὰ βρίσκωνται ἀκόμα στὴν ζωή. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος, ποὺ μπορεῖ νὰ φανῇ στὰ μάτια μας ὡς ἀντάξιος γιὰ ἔνα τέτοιο σκοπό; "Ἡ ἀπὸ ποὺ θάπετε ν' ἀρχίσουμε ἀντάξια τὸ ἐγκώμιο τῶν ἡρωϊκῶν τούτων ἀντρῶν, ποὺ ὅσο ζοῦσαν ἥσαν μὲ τὴν ἀρετὴν τους ἡ εὐτυχία καὶ ἡ περηφάνεια τῶν δικῶν τους κι' δταν ἐπέθυναν μὲ τὸ θάνατό τους, ὡς λύτρο, ἔξαγόρασαν τὴν λευτερία καὶ τὴν σωτηρία δλων ἐκείνων ποὺ χαίρονται τὴν ζωή; Πιστεύω, πὼς πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε τὴν φυσικὴν τάξη τῶν πραγμάτων κι' ὅπως ἀπ' τὴν φύση οἱ ἀντρες αὐτοὶ ἐγεννήθηκαν ἡρωες ἔτσι πρέπει καὶ ὡς ἡρωες νὰ ἐγκομιαστοῦν. Σ' δλη τὴν ζωή τους ἔζησαν ὡς ἡρωες καὶ τέλος ἐπεθάναντες ὡς ἡρωες γιατὶ ἐγεννήθηκαν ἀπὸ ἡρωες. Πρέπει λοιπὸν πρῶτα—πρῶτα νὰ ἐγκομιάσουμε τὴν ἡρωϊκὴν γέννησή τους κι' ἐπειτα τὴν τροφὴν καὶ τὴν παιδεία τους. Τέλος χρέος μας εἶναι νὰ ἔξυπνήσουμε τοὺς ἡρωίκους ἀγῶνες κι' ἀπλούς δλῆς τῆς ζωῆς καὶ νὰ δεῖξουμε πόσο δραῖοι καὶ ἀντάξιοι στὸν ἡρωϊσμό τους καὶ σ' δλες τὶς ἀρετές τους ἀναδείχτηκαν οἱ ἡρωές μας στοὺς ἀγῶνες αὐτούς.

VII. Καὶ πρῶτον ἀπ' δλα ἡ ἡρωϊκὴ καταγωγὴ τῶν ἀντρῶν τούτων ἔχει τὴν πρώτην δίζα τῆς στὴν ἡρωϊκὴν καὶ φυλετικὰ πάναγνη γενηὰ τῶν πρώτων προγόνων τους, ποὺ δὲν ἤρθαν στὴν Ἀττικὴν γῇ ἀπὸ ἔνες βάρβαρες χῶρες, κι' ἐπειτα στὴν ἡρωϊκὴν γενηὰ τῶν ἀπογόνων τῶν πρώτων προγόνων τους, ποὺ γεννημένοι ἀπὸ αὐτόχθονες προγόνους ἥσαν καὶ οἱ ἕδιοι αὐτόχθονες κι' δχι ἔνοφερμένοι ἀπὸ ἄλλους ἔνοντος τόπους καὶ κατώκησαν κι' ἔζησαν στὴν γῆς αὐτή, ὡς τῷ ὅντι πατρίδα τους, κι' ἐθράφησαν δχι ἀπὸ μητριαὶ ὅπως οἱ ἄλλοι λαοί, ἀλλ' ἀπὸ μάνα, τὴν γῆς ποὺ κατοικοῦσαν, καὶ ποὺ ἀναπαίνονται τῷρα ὑστερὸν ἀπὸ τὸ θάνατό τους σὲ δικούς τους τόπους, τοὺς τόπους τῆς μάνας γῆς, ποὺ τοὺς ἐγέννησε, τοὺς ἔνθρεψε καὶ τέλος τοὺς ἔδέχτηκε ἔναντι στὴν ἀγκαλιά της.¹⁰ Εἶναι σύνεπῶς δικαιότατο νὰ ἐγκομιάσουμε καὶ τιμήσουμε πρῶτα—πρῶτα τὴν ἕδια τὴν μάνα τῶν ἡρώων μας, γιατὶ ἐγκομιάζοντας καὶ τιμῶντας τὴν γῆ μάνα μας ἐγκομιάζουμε συνάμια καὶ τιμᾶμε καὶ τὴν ἡρωϊκὴν γενηὰ τῶν ἀντρῶν ἐτούτων ἔδω.

VIII. Κ' εἶναι ἔξια καὶ τῆς πρέπει νὰ ὑμνολογιέται ἡ χώρα ἐτούτη δχι μόνο ἀπὸ ἔμāς τοὺς ἕδιοντας, ἀλλὰ κι' ἀπὸ δλο τὸν ἄλλο κόσμο, καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους λογῆς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἀπάνω ἀπὸ δλα γιὰ τὸν πρῶτο καὶ ὑψιστὸ λόγο ὅτι εἶναι ὁ πολυαγαπημένη τῶν θεῶν. Καὶ τρανὴ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀλήθεια αὐτὴν εἶναι ὁ μῆθος τῆς διαιμάχης καὶ τῆς κρίσις τῶν θεῶν, ποὺ ἐφιλονίκηπαν γιὰ τὴν γῆ μας.¹¹ Καὶ μά χώρα ποὺ ὑμνησαν κι' ἐδιξάσαντε οἱ θεοί, πῶς δὲν εἶναι δίκαιο νὰ ἐγκομιάζεται καὶ νὰ δοξάζεται ἀπὸ δλο τὸ ἀνθρώπινο γένος; Ο δεύτερος λόγος, ποὺ γι' αὐτὸν δίκαια πρέπει νὰ δοξολογιέται ἡ χώρα μας, εἶναι δ λόγος, δτι, ἐνῷ σ' ἐκείνους τοὺς πανάρχαιους καιροὺς δλη ἡ ἄλλη γῆ¹² ἀνάδινε κι' ἐγεννοῦσε κάθε λογῆς ζῷα, ἀγρίμα ἡ ἡμερομένα, μονάχα ἡ γῆ ἡ δική μας δὲν ἐγέννησε στοὺς καιροὺς αὐτοὺς ἀγρία θεριά καὶ ὑπῆρξε δλοπάρθενη κι' δλοκάθαρη ἀπὸ ἀγρίμα, ἀλλ' ἐδιάλεξε ἀπὸ δλα δσα ζοῦν στὸν κόσμο κι' ἐγέννησε τὸν ἄνθρωπο, ποὺ εἶναι μὲ τὸ πνεῦμά του ἀπάνου ἀπὸ δλα τ' ἄλλα δντα δλῆς τῆς γῆς καὶ μονάχα αὐτὸς πιστεύει στὴν δικαιοσύνη καὶ στοὺς θεούς. Κι' δτι δ λόγος μου αὐτός, πὼς ἡ γῆς αὐτὴν ἔδω ἐγέννησε τοὺς προγόνους τῶν ἡρώων ἐτούτων ἔδω ποὺ εἶναι καὶ δικοὶ μας πρόγονοι, εἶναι ἀπόλυτη ἀλήθεια, ἐπιβεβαιώνεται δλοφάνερα καὶ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα ἀπὸ τὸ φυσικὸ νόμο, ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸν κάθε δν τοὺς γεννάει στὸν κόσμο αὐτὸν φέρνει ἀπὸ τὴν φύση μέσα του τὴν θροφὴν ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ θρέψῃ καὶ ζήσῃ τὰ παιδιά του. Καὶ ἀπὸ τὸ χαραχτηριστικὸ μάλιστα αὐτὸν διακρίνεται, ἀν μὰ γυναίκα ἐγέννησε στ' ἀληθινὰ δικό της παιδί ἡ ἔνεαπατάλη τὸν κόσμο, δταν δὲν ἔχῃ δικές της πηγές γαλακτερῆς θροφῆς (τοὺς μαστοὺς) γιὰ γὰ θρέψῃ τὸ νιογέννητο παιδί της. Κι' δτι ἡ γῆ μας καὶ μάνα μας ἐγέννησε ἀνθρώπους, ἡ πιὸ ἀσάλευτη ἀπόδειξη εἶναι τὸ γεγονός δτι μόνη καὶ πρῶτη ἡ δική μας γῆ στὴν πανάρχαιη ἐκείνη ἐποχὴ ἔβγαλε τὴν κατάλληλη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση θροφή, τὸν καρπὸ τοῦ σιταριοῦ καὶ τοῦ κριθαριοῦ, ποὺ μ' αὐτὸν θρέφεται δραιότατα καὶ θαυμασιώτατα δλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. "Ετσι ἐπιβεβαιώνεται ἀπόλυτα, πὼς σὲ ἀληθινὰ ἡ γῆ μας ἐγέννησε τοῦτο τὸ ζῷο, τὸν ἄνθρωπο. Καὶ πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε,

B αὐτήσασα πρὸς ἥβην ἀρχοντας καὶ διδασκάλους αὐτῶν θεοὺς ἐπιγάγετο· ών τὰ μὲν ὄνόματα πρέπει ἐν τῷ τοιῷδε ἔαν (—ἴσμεν γὰρ—) οἵ τὸν βίον ἡμῶν κατεσκεύασαν πρός τε τὴν καθ' ἡμέραν δίαιταν, τέχνας πρώτους παιδευσάμενοι, καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς χώρας φυλακὴν δπλων κτῆσιν τε καὶ χρῆσιν διδαξάμενοι.

VIII. Γεννηθέντες δὲ καὶ παιδευθέντες οὗτως οἱ τῶνδε πρόγονοι ὕκουν πολιτείαν κατασκευασάμενοι, ἵς δρῦμος ἔχει διὰ βραχέων ἐπιμνησθῆναι. Πολιτεία γὰρ τροφὴ ἀνθρώπων ἐστίν, καλὴ μὲν ἀγαθῶν, ή δὲ ἐναντία κακῶν. Ός οὖν ἐν καλῇ πολιτείᾳ ἐτράφησαν οἱ πρόσθεν ἡμῶν, ἀναγκαῖον δηλῶσαι, διὸ ἦν δὴ κάκεινοι ἀγαθοὶ καὶ οἱ νῦν εἰσιν, ὃν οἶδε τυγχάνουσιν ὅντες οἱ τετελευτήστες. Ἡ γὰρ αὐτὴ πολιτεία καὶ τότε ἦν καὶ νῦν, ἀριστοκρατία, ἐν τῇ νῦν τε πολιτεύμενα καὶ τὸν ἀεὶ χρόνον ἐξ ἐκείνου ως τὰ πολλά. Καλεῖ δὲ D δὲ μὲν αὐτὴν δημοκρατίαν, δὲ ἄλλο, φῶντας, ἔστι δὲ τῇ ἀληθείᾳ μετ' εὐδοξίας πλήθους ἀριστοκρατία. Βασιλῆς μὲν γὰρ ἀεὶ ἡμῖν εἰσιν οὗτοι δὲ τοτὲ μὲν ἐκ γένους, τοτὲ δὲ αἰρετοί ἐγκρατεῖς δὲ τῆς πόλεως τὰ πολλὰ τὸ πλῆθος, τὰς δὲ ἀρχὰς δίδωσι καὶ κράτος τοῖς ἀεὶ δόξασιν ἀρίστοις εἶναι, καὶ οὕτε ἀσθενείᾳ οὔτε πενίᾳ οὔτε ἀγνωσίᾳ πατέρων ἀπελήλαται οὐδεὶς οὐδὲ τοῖς ἐναντίοις τετίμηται, ὥσπερ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἄλλα εἴς δρος, ὁ δόξας σοφὸς Ε ἡ ἀγαθὸς εἶναι κρατεῖ καὶ ἀρχει. Αἰτία δὲ ἡμῖν τῆς πολιτείας ταύτης ή ἐξ Ἰσου γένεσις. Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι πόλεις ἐκ παντοδαπῶν κατεσκευασμέναι ἀνθρώπων εἰσὶ καὶ ἀνωμάλων, ὥστε αὐτῶν ἀνώμαλοι καὶ αἱ πολιτεῖαι, τυραννίδες τε καὶ δλιγαρχίαι· οἰκοῦσιν οὖν ἔνιοι μὲν δούλους, οἱ δὲ δεσπότας ἀλλήλους νομίζοντες· ἡμεῖς δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, μᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φύντες, οὐκ ἀξιοῦμεν δούλοι οὐδὲ δεσπόται ἀλλήλων εἶναι, ἀλλ' ή ἴσογονία ἡμᾶς ή κατὰ φύσιν ἴσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑπείκειν ἀλλήλοις ή ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως.

IX. "Οὐδεν δὴ ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ τεθραμμένοι οἱ τῶνδε τε πατέρες καὶ ἡμέτεροι καὶ αὐτοὶ οὗτοι, καὶ καλῶς φύντες, πολλὰ δὴ καὶ καλὰ ἔργα ἀπεφίναντο εἰς πάντας ἀνθρώπους καὶ ίδία καὶ δημοσίᾳ, οἰόμενοι δεῖν ὑπὲρ τῆς

19. Οἱ θεοί, ποὺ ἔχει ὑπ' ὅψει του ἐδῶ δὲ Πλάτον, εἰναι ή Ἀθηνᾶ, δὲ Ἡφαιστος καὶ δὲ Προμηθεύς. Κατὰ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρησκεία τὰ ὄνόματα τῶν Ὀλυμπίων δὲν ἔπειτε νά προφέρωνται ποτὲ σὲ τελετὴ ταφῆς νεκρῶν. Ἡ φράση «ἴσμεν γὰρ» εἶναι μεταγενέστερη παρεμβολὴ (Wilamowitz Πλ. II, σ. 129. Υπ. 1). "Ο Πλάτον στὸν Κριτία (109CD) γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν "Ἡφαιστο γράφει: «Θεοὶ γὰρ ἀπασαν γῆν ποτε κατὰ τοὺς τόπους διελάγχανον—οὐ κατ' ἔριν... δίκης δὴ κλήροις τὸ φίλον λαγχάνοντες κατέφυιζον τὰς χώρας, καὶ κατοικίσαντες... οἶον οἴακι πειθοὶ ψυχῆς ἐφαπτόμενοι κατὰ τὴν αὐτῶν διάνοιαν, οὕτως ἀγοντες τὸ θυντήδον πᾶν ἐκυβέρνονταν. "Άλλοι μὲν οὖν κατ' ἄλλους τόπους κληρουχίσαντες θεῶν ἐκεῖνα ἐκόσμουν, "Ἡφαιστος δὲ κοινὴν καὶ Ἀθηνᾶ φύσιν ἔχοντες, ἀμα μὲν ἀδελφὴν ἐκ ταύτου πατρός, ἀμα δὲ φιλοσοφίᾳ φιλοτεχνίᾳ τε ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐλθόντες, οὕτω μίαν ἀμφοτι λῆξιν τίνδε τὴν χώραν εἰλίχατον ώς οἰκείαν καὶ πρόσφορον ἀρετῇ καὶ φρονήσει περικυταν, ἀνδρας δὲ ἀγαθοὺς ἐμποιήσαντες αὐτόχθονας ἐπὶ νοῦν ἔθεσαν τὴν τῆς πολιτείας τάξιν» Πρεβλ. Εἰσαγ. σελ. 80–81.

20. "Ως «βασιλῆς» νοοῦνται ἐδῶ γενικὰ οἱ ἀρχοντες. Στὴν Ἀθηναϊκὴ Δημοκρατία τὸν τίτλο «βασιλεὺς» ἔφερνε δὲ δεύτερος ἀπὸ τοὺς ἐννηὰ ἀρχοντες τῆς πολιτείας, ποὺ είχε κυρίως καθήκοντα θρησκευτικὰ καὶ ὀρισμένα καθήκοντα δικαστικά (Ἄριστος. Πολιτ. 1285B, Πλάτ. Εὐθύφρ. 2A, Θεαίτ. 210D).

πώς οἱ ἀποδεῖξεις αὐτὲς ἵσχύουν περισσότερο γιὰ τὴ γῆ παρὰ γιὰ τὴ γυναικά, γιατὶ στὴν κυνοφορία καὶ στὴ γέννηση δὲν ἔχει μαμηθῆ ἡ γῆ τὴ γυναικά, ἀλλ' ἡ γυναικά τὴ γῆ. Καὶ τὸν καρπό της αὐτὸν τοῦ σιταριοῦ καὶ τοῦ κριθαριοῦ ἡ γῆ μας δὲν ἐκράτησε ζηλόφτονα μοναχὰ γιὰ τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ τὸν ἔχαρισε μεγαλόψυχα καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς ὅλου τοῦ κόσμου. "Υστερός" ἀπὸ τὸ σιτάρι καὶ τὸ κριθάρι ἡ γῆ μας ἔβγαλε κι' ἔδωσε στὰ παιδιά της τὴν ἐληὴ ποὺ βγάζει τὸ λάδι, τὸ βάλσαμο αὐτὸν ὅλων τῶν ἀνθρώπων πόντον. Κι' ἀφοῦ ἔθρεψε ἡ γῆ μας κι' ἐμεγάλωσε τὰ παιδιά της ὃσπου ἔγιναν ἔφηβοι, ἐκάλεσε ὡς ἀρχηγοὺς καὶ παιδαγωγούς τους τοὺς θεούς,¹⁹ ποὺ τὰ ὄνόματά τους δὲν πρέπει νὰ τὰ πιάνουμε πτὸ στόμα μας ἐπούτη τὴν ὥρα (γιατὶ τὰ ἔρδουμε). Οἱ θεοί αὐτοὶ ἔπλασαν τὴ ζωή μας, μᾶς ἐμόρφωσαν πρώτους ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὅλου τοῦ κόσμου στὶς ἀναγκαῖες τέχνες ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ μᾶς ἐδίδαιξαν τὴν κατασκευὴ καὶ τὴν χρήση τῶν ὅπλων γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς χώρας μας.

VIII. Ἐτσι γεννημένοι καὶ παιδευμένοι οἱ πρόγονοι τῶν νεκρῶν ἐτούτων ἡρῷον κατώκησαν κι' ἔζησαν στὴ χώρα αὐτὴ κι' ἐθεμέλιωσαν καὶ ὠργάνωσαν τὴν πολιτεία ἐπούτη, ποὺ γιὰ τὸ πολίτευμά της συστὸν εἶναι τώρα καὶ πρέπει νὰ μιλήσω μὲ λίγα λόγια. Γιατὶ στ' ἄληθινὰ ἡ πολιτεία εἶναι τροφὸς καὶ παιδαγωγὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ὁραία πολιτεία πλάθει τοὺς ὥραιούς καὶ ἡρωῖκοὺς ἀνθρώπους καὶ ή κακὴ τοὺς κακούς. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ δεῖξω, πώς οἱ πρόγονοί μας ἔζησαν κι' ἀναθράφηκαν μέσα σὲ ὥραια πολιτεία καὶ χάρη σ' αὐτὴν καὶ στοὺς θεσμούς της κι' ἐκείνοις ἔγιναν ἥρωες καὶ οἱ ἀπόγονοί τους τῆς δικῆς μας ἐποχῆς, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς κατάγονται καὶ οἱ νεκροὶ τοῦτοι ἔδω. Γιατὶ τὸ πολίτευμά μας ἦτανε τῷ ὅντι καὶ σ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς καὶ εἶναι κι' ἐτώρα ἀκόμα στὰ χρόνια μας τὸ ἴδιο, ἡ ἀριστοκρατία. Μὲ τὸ πολίτευμα αὐτὸν κυβερνιέται ἡ πολιτεία μας στὶς ἡμέρες μας κι' ἐκυβερνήθηκε σχεδὸν πάντα καὶ στὰ περισσότερα χρόνια τῆς ἴστορίας της ἀπὸ τοὺς παμπάλαιούς ἐκείνους καιρούς. Τὴν πολιτεία μας ἄλλοι χαρακτηρίζουν ὡς δημοκρατία, ἄλλοι ὅμως μ' ἄλλο ὅνομα, ὅποιο ἀρέσει σὲ τὸν καθένα, στὴν πραγματικότητα ὅμως εἶναι ἡ πολιτεία ποὺ σ' αὐτὴν κυβερνοῦνται οἱ ἀριστοί μὲ τὴ φωτισμένη θέληση κι' ἔγκριση τοῦ λαοῦ. "Αρχοντες"²⁰ ἔχει βέβαια ἡ πολιτεία μας πάντα. Καὶ οἱ ἀρχοντές μας παίρνουν τὴν ἔξουσία στὰ χέρια τους, εἴτε κληρονομικά, εἴτε μ' ἐκλογὴ ἀπ' τὸ λαό. Κυρίαρχος στὴν πολιτεία μας εἶναι μοναχὸς λαὸς καὶ ὁ λαὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ δίνει καὶ τ' ἀξιώματα καὶ τὴν ἔξουσία σ' ἐκείνους ποὺ ἀναδείχνονται δλοένα στὴ ζωὴ ὡς ἄριστοι στὰ μάτια τοῦ λαοῦ. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα στὶν πολιτεία μας κανένας δὲν κωλύεται οὔτε ἀπ' τὴν κακὴ κι' ἀστενικὴ φυσικὴ διάπλασι του οὔτε ἀπ' τὴ φτώχεια οὔτε ἀπ' τὴν κοινωνικὴ ἀφάνεια τῆς γενηᾶς του νὰ καταλάβῃ καὶ τὰ πιὸ ψηλὰ πολιτικὰ ἀξιώματα καὶ νὰ κυβερνήσῃ τὸ λαὸν κι' οὔτε σ' ἐμīας ὅποιος ἔχει τ' ἀντίθετα πλεονεχτήματα εἶναι δυνατὸν ν' ἀναδειχτῇ μονάχα χάρη σ' αὐτά, ὅπως συμβαίνει στὶς ἄλλες πόλεις. Στὴ χώρα ἐπούτη ἔδω ἔνας μόνο δρός ἵσχυε ὡς πανυπέρτατος νόμος, τὴν ἔξουσία παίρνει στὰ χέρια του καὶ κυβερνάει τὴν πολιτεία μονάχη πεινόντας ποὺ ἀναδείχνεται στὴ ζωὴ, κατὰ τὴν κρίσι τοῦ λαοῦ, ὡς ποφὸς ἡ ἐνάρετος καὶ δημιουργικὸς ἀνθρωπος. Καὶ τὸ βαθύτερο αἵτιο τοῦ πολιτεύματός μας αὐτοῦ εἶναι τ' ὅτι στὴν πραγματικότητα γιεννιώμαστε ἀπ' τὴ φύση ὅλοι ἵσοι μεταξύ μας. "Ολες οἱ ἄλλες πολιτεῖες εἶναι συγκροτημένες ἀπὸ κάθε λογῆς διαφορετικά κι' ἀνόμοια ἀπὸ φυλετικὴ ἀποφη στοιχεῖα καὶ γι' αὐτὸν καὶ τὰ πολιτεύματά τους εἶναι ἀνόμια καὶ δὲ βασίζονται στὴν ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ἰσότητας ὅλων τῶν πολιτῶν, ἀλλ' εἶναι καὶ τυραννικά καὶ δλιγαρχικά πολιτεύματα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν σ' ὅλες τὶς ἄλλες πολιτεῖες ἔνα μέρος ἀπὸ τοὺς πολίτες τους, οἱ λίγοι, θεωροῦν ὅλους τοὺς ἄλλους ὡς δούλους τους καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, θεωροῦν τοὺς λίγους ὡς δεσπότες καὶ τυράννους τους. 'Εμεῖς ὅμως κι' ὅλοι οἱ δικοί μας, ἐπειδὴ εἴμαστε γεννημένοι ὅλοι ἀπὸ μὲν μάνα κ' εἰ-^{239A} μαστε στ' ἄληθινὰ ἀδερφοῖς, δὲν ἔχουμε τὴν ἀξιώση νὰ ἴμμαστε οὔτε δοῦλοι καγένος, οὔτε καὶ δεσπότες τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἡ φυσικὴ ἴστορία μας μᾶς ἀναγκάζει νὰ ζητᾶμε καὶ τὴν πολιτικὴ ἰσότητά μας κατὰ τὸ νόμο καὶ δὲν ἀναγνωρίζουμε ὡς ἀρχοντές μας ἀξιούς νὰ μᾶς κυβερνήσουν παρὰ μονάχα τοὺς ὄριστους, ἐκείνους ποὺ